

اصول نیکو سخن گفتن برای خطابه خوانان

جمع‌آوری: محسن زیاری

سخن نقش دارد. این گونه دسته‌بندی را فراوان می‌توان در روایات اهل بیت علیهم‌السلام مشاهده نمود؛ مثل این که علامات مؤمنین چندتا است، ارکان ایمان چه تعداد است، صبر چند قسم است و ... در کتاب «مواعظ العدویه» از مرحوم آیه‌الله مشکینی می‌توان دسته‌بندی‌های زیبایی از مطالبی را که در روایات وارد شده است، دید. البته رعایت یک نکته ظریف در این جا خالی از لطف نیست و آن این که در هنگام انتقال از هر قسمت و یا نکته در سخنرانی به نکته و یا قسمت بعد، باید بخش‌ها و قسمت‌ها را به خوبی با یکدیگر پیوند داد و به زیبایی از نکته یا بخش قبلی به نکته یا بخش بعدی منتقل شد؛ مثلاً اگر حدیث شریف «الْمُؤْمِنُ يَحْتَاجُ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ: تَوْفِيقٍ مِنَ اللَّهِ وَوَاعِظٍ مِنْ نَفْسِهِ وَ قَبُولٍ مِنْ بَيْنِهِ»^(۱) را مطرح نموده و از سه خصلت مؤمن بحث می‌کنید، می‌توانید پس از بیان خصلت اول، این سؤال را مطرح کنید که آیا انسان با توفیق الهی دیگر به هیچ چیزی نیاز نخواهد داشت؟

۴- پرهیز از عوامل کاهش دهنده زیبایی

عواملی مثل لهجه‌های محلی تند، واژه‌ها و اصطلاحات علمی، غلیظ تلفظ کردن کلمات، عبارات تمسخرآمیز، تکیه کلام و غلط‌های مشهور یا کلمات صحیح مهجور، موجب کاهش زیبایی سخن می‌شوند که برای زیباسازی کلام باید از آن‌ها پرهیز نمود.

لهجه

گرچه لهجه در برخی موارد می‌تواند جاذبه داشته باشد، ولی جایگاه استفاده عمومی و عام از کلام را کاهش داده، به زیبایی آن در اغلب موارد لطمه وارد می‌کند. با توجه به کارکردهای منفی لهجه، شایسته است تا سرحد امکان از به‌کارگیری آن در سخنرانی پرهیز شود. برخی از کارکردهای منفی لهجه عبارت‌اند از:

- ۱- عدم امکان فهم سخن در برخی موارد؛
- ۲- فراهم آمدن اسباب تمسخر گوینده در بعضی موارد؛
- ۳- ایجاد اشتغال ذهنی و تشویش و اضطراب در موارد لازم به منظور حذف لهجه. در مواردی که سخنران لازم می‌بیند لهجه خود را کنار بگذارد، به‌خاطر عادت به لهجه، قدرت تداعی معانی وی کاهش می‌یابد و موجب زشتی تعابیر و واژه‌ها و به‌هم ریختگی آن‌ها می‌گردد.

سخنرانی؛

۴- تمرین در نوشتن نثرهای زیبا.

۲. استفاده از بیان زیبایی‌ها

برای ارضای حس زیباگرایی مخاطب، می‌توان با اسلوب‌های مختلف؛ مثل: توصیف و ترسیم، تجزیه و تحلیل و توضیح و تبیین، زیبایی‌های مادی و معنوی را تبیین نمود. تبیین زیبایی‌های دین، می‌تواند به بهترین صورت، حس زیباگرایی مخاطب را ارضا نماید. امام علی علیه‌السلام گاهی برای تبیین زیبایی خالق، زیبایی بعضی از مظاهر طبیعت را ترسیم می‌کند؛ مثلاً در ترسیم طاووس چنین می‌فرماید: «از شگفت‌انگیزترین پرندگان در آفرینش، طاووس است که آن‌را در استوارترین شکل و اندازه بیافرید و رنگ‌های پر و بالش را به نیکوترین رنگ‌ها بیاراست؛ با بال‌های زیبا که پره‌های آن به روی یکدیگر انباشته و دم کشیده‌اش که چون به سوی ماده پیش می‌رود، آن‌را چونان چتری گشوده و بر سر خود سایبان می‌سازد، گویا بادبان کشتی است که ناخدا آن‌را برافراشته است... گویا نی‌های پر طاووس چونان شانه‌هایی است که از نقره ساخته و گردی‌های شگفت‌انگیز آفتاب‌گونه که به پره‌های او است، از زر ناب و پاره‌های زبرجد بافته شده است. اگر رنگ‌های پره‌های طاووس را به رویدنی‌های زمین تشبیه کنی، خواهی گفت: دسته گلی است که از شکوفه‌های رنگارنگ گل‌های بهاری فراهم آمده است و اگر آن را با پارچه‌های پوشیدنی همانندسازی، پس چون پارچه‌های زیبای پر نقش و نگار یا پرده‌های رنگارنگ یمن است...»^(۱). اما رعایت شرایط زیر در هنگام بیان زیبایی‌ها لازم است:

- ۱- تبیین زیبایی‌ها جنبه سرگرم‌کنندگی پیدا نکند، بلکه دارای هدف و پیام باشد.
- ۲- تبیین زیبایی‌های معنوی تأکید گردد و از زیبایی‌های مادی تا آن‌جا که در خدمت زیبایی‌های معنوی هستند، بهره‌گیری شود؛ مثلاً با توضیح زیبایی‌های مخلوق، زیبایی‌های خالق پی‌گیری شود.

۳- تنظیم و دسته‌بندی مناسب

امام علی علیه‌السلام فرمودند: «نیکوترین سخن آن است که نظمی زیبا آن‌را آراسته کرده و برای خاص و عام قابل فهم باشد»^(۲). دسته‌بندی مناسب و تنظیم مطالب، در آراستگی و زیبایی

روش‌هایی برای زیباسازی سخن وجود دارد که یک سخنران باید به آن توجه ویژه‌ای داشته باشد، در این مقاله قصد داریم، به چهارمورد از آن‌ها اشاره کنیم، امید است خطابه‌خوان‌های محترم و کسانی که از سبک سخنرانی در اداره کلاس درس استفاده می‌کنند، استفاده لازم را از این مقاله ببرند:

۱- استفاده از واژه‌های مناسب و تعابیر زیبا

ترکیب سخن از واژه‌های مناسب و زیبا، موجب زیبایی و جذابیت آن است؛ از این‌رو، لازم است در سخنرانی از این‌گونه واژه‌ها و تعابیر بهره‌گیری نماییم؛ به‌عنوان مثال، از میان کلمات مترادف حادثه، اتفاق، رخداد، واقعه و رویداد، شاید کلمه رخداد و سپس رویداد زیباترین باشند. برای اسفاده از واژه‌ها و تعابیر زیبا در سخنرانی، لازم است سخنران دارای توانایی باشد که بتواند این‌گونه واژه‌ها را به سرعت و در همان جلسه به‌کار گیرد. تمرین و تکرار یکی از راه‌های به دست آوردن این توانایی است. انسان‌ها در گفتار خود نزدیک‌ترین واژه‌های آماده در ذهن را به کار می‌گیرند و بر این اساس، فرهنگ واژگان افراد با توجه به سن و سال و گروه‌های اجتماعی و قشربندی آن، به سرعت تغییر می‌کند؛ مثلاً بچه‌ها غالباً با فرهنگ واژگان فیلم‌های تلویزیونی سخن می‌گویند؛ یعنی شنیدن بر ذهن و ذهن بر گفتار اثر می‌گذارد.

بنابر آنچه بیان شد، انسان‌ها می‌توانند با قرار گرفتن در محیط‌های جدید، مطالعه کتاب‌های خاص و شنیدن سخنان جدید، نوع استفاده از الفاظ را در سخنان خود تغییر دهند؛ به همین منظور، برای به دست آوردن قدرت استفاده از واژه‌های مناسب و تعابیر زیبا در سخنرانی، راه‌های زیر پیشنهاد می‌شود:

- ۱- مطالعه کتاب‌های نثر ادبی و یادداشت‌برداری از تعابیر و واژه‌های مناسب و تعابیر و واژه‌های زیبا؛
- ۲- گوش دادن به سخنان سخنوران زیباگو و یادسپاری و یادداشت برداری از تعابیر و واژه‌های زیبای آن‌ها؛
- ۳- تمرین دائم به منظور استفاده از الفاظ زیبا در

۴- تذکر این نکته را نیز لازم می‌دانیم که گرچه سخنورانی وجود دارند که با لهجه زیبا سخن می‌گویند، ولی اولاً: این زیبایی در مورد لهجه‌ها عمومیت ندارد؛ ثانیاً همین افراد ممکن است در صورت فقدان آن لهجه، بهتر هم سخن بگویند و ثالثاً: همه کسانی که آن لهجه‌ها را دارند، اگر با لهجه بگویند، چنین زیبا نیست؛ بلکه شرایط فردی سخنران نیز مؤثر بوده است و عمومیت ندارد.

واژه‌های تخصصی

واژه‌ها و عبارات تخصصی برای مخاطبان عمومی قابل فهم نیست؛ از این‌رو، گاهی در نظر آن‌ها زشت می‌نماید و یا حداقل تأثیرگذاری و جاذبه سخن را کم می‌کند؛ عباراتی مثل: علی‌ای حال، طابقُ التعل بالثعل، کذلک، قس علی هذا، سد جوع و ... به دو عبارت زیر توجه کنید. کدام یک در سخنرانی برای فارسی‌زبانان زیباتر است؟

۱- «در شهر صیام باید از نه مفطر صوم کف نفس کرد».

۲- «در ماه مبارک رمضان باید از نه چیز که روزه را باطل می‌کند، پرهیز نمود».

و نیز به دو جمله زیر توجه فرمایید. کدام‌یک از آن‌ها حسن زیباگرایی را ارضا می‌کند؟

۱- «اگر حیوانی فری اوداج اربعه شود، مستقبلاً الی القبله، با آلت حدیدیه، به ید مسلمان، با ذکر اسم جلاله، حلال است و الا حرام است».

۲- «اگر حیوانی با این شرایط سر بریده شود، حلال است و گرنه حرام می‌باشد: ۱. چهار رگ معروف بریده شود؛ ۲. حیوان هنگام ذبح رو به قبله باشد؛ ۳. با ابزار آهنی سر بریده شود؛ ۴. مسلمان، حیوان را سر ببرد؛ ۵. هنگام سر بریدن، نام خدا را ببرد؛ یعنی بسم الله بگوید».

غلیظ تلفظ کردن کلمات

غلیظ تلفظ کردن واژه‌های فارسی و عربی در سخنرانی فارسی (که عمدتاً به خاطر رعایت مخارج حروف عربی است)، زیبایی سخن را خدشه دار می‌سازد و موجب زشتی آن می‌گردد. حتی در هنگام قرائت آیات و روایات توسط بعضی از افراد، گاهی غلظت ادای مخارج حروف و لهجه عربی، زیبایی سخن را از بین می‌برد.

عبارات موجب تمسخر

اسامی برخی از افراد، اشخاص، شهرها و ... که غیر متعارف هستند، برای برخی از مخاطبان با توجه به عدم آشنایی با آن‌ها خنده‌آور است. هم‌چنین بعضی از

عبارات در جامعه به خاطر استفاده‌های خاص، کارکرد منفی دارد و استفاده از آن‌ها موجب تمسخر گوینده می‌شود و سخن او را از زیبایی می‌اندازد؛ از این‌رو، لازم است سخنوران محترم این‌گونه الفاظ و عبارات را با توجه به شرایط زمان، مکان و مخاطبان، در سخنرانی خود به کار نگیرند. هم‌چنین گاهی غلط تلفظ کردن کلمات، موجب تمسخر گوینده می‌شود؛ مثلاً باید مواظب باشیم که واژه فارسی «گرامی = عزیز» را «گرام»، و واژه انگلیسی «فلاسک : Flask» را فلاکس و واژه فرانسوی «کاندیدا = داوطلب، نامزد» را «کاندید = ساده‌دل، معصوم»، و واژه فارسی «برومند» را «برومند» و واژه انگلیسی «تورنمنت: Tournament» را تورنمنت و واژه فرانسوی «رمان: roman» به معنای داستان‌بلند را «رمان» - که در زبان عربی به معنای انار است - تلفظ نکنیم.

تکیه کلام

بعضی افراد به هنگام گفتگو کلمه‌ای را که در بیان موضوع اثری ندارد به صورت مکرر بیان می‌کنند. چنین کلماتی را تکیه کلام آنان می‌نامند. این تکیه کلام گاهی از مبهمات است، مانند: بسیار، بهمان، چه چیز، ذلک و مانند آن و گاهی ترکیبی یا جمله‌ای است که معنی اصلی آن مقصود گوینده نیست.

برخی از سخنوران، کلمات و عباراتی مثل: فی المثل، لهذا، لیکن، عرض کنم که و ... را زیاد تکرار می‌کنند و این موجب از دست رفتن زیبایی سخن می‌شود. عواملی مثل عادت، عدم تسلط بر استفاده از واژه‌های مناسب، استرس و اضطراب فکری گوینده می‌تواند در ایجاد تکیه کلام نقش داشته باشد. با توجه به عوامل یاد شده می‌توان این معضل سخنوری را با تمرین و ممارست مرتفع نمود. این کار در برخی موارد بسیار دشوار است؛ ولی غیر ممکن نیست و به مصداق ضرب‌المثل «خواستن توانستن است»، می‌توان با اراده و

تصمیم جدی، آن‌را از بین برد.

غلط مشهور و صحیح مهجور

غلط مشهور به دو گونه قابل تصور است: یکی این‌که لفظ در معنای غلط مشهور استفاده شود، مثل به کار بردن واژه «صبیبه» در مورد دختر پنجاه ساله؛ در حالی که صبیبه به معنای دختر بچه است و دوم این‌که الفاظ و واژه‌ها غلط تلفظ شوند؛

مثل مکالمه، مکاشفه، حسین و سکینه که صحیح آن‌ها مَکَالَمَه، مَکَاشَفَه، حُسَین و سَکِینَه می‌باشد و نیز مثل جمادی‌الاول و جمادی‌الآخر که صحیح آن‌ها جُمادی الاولی و جُمادی الثانیه است.

آن‌جا که لفظ در معنای غلط به کار گرفته می‌شود، نه باید غلط مشهور را به کار گرفت و نه صحیح مهجور را؛ مثلاً در معنای بزرگداشت، کلمه «تجلیل» را به کار نبریم که بعضی آن را به معنای «لباس بر حیوان پوشاندن» می‌دانند و نیز کلمه «تجلیل» را هر چند به معنای بزرگداشت است، به کار نبریم؛ زیرا گرچه صحیح است، اما مهجور و ناشناخته می‌باشد؛ پس بهتر است از کلمه بزرگداشت استفاده کنیم که صحیح و شناخته شده است و در آن‌جا که کلمات به صورت غلط تلفظ می‌شوند و مردم آن‌ها را با همان هیئت غلط می‌شناسند، گاهی اگر سخنران بخواهد این واژه‌ها را به صورت صحیح تلفظ کند، این ذهنیت را در مخاطب ایجاد می‌کند که شکل صحیح تلفظ را نمی‌داند؛ به همین دلیل، سخنش در ذهن شنونده زشت می‌نماید؛ پس بهتر است چنین کلماتی را به همان صورت مشهور تلفظ کنیم و در مواردی که تلفظ غلط موجب اختلال در تفهیم مطالب و یا مورد سؤال قرار گرفتن توسط عده‌ای خاص می‌شود، بعد از بیان شکل مشهور، توضیح داده شود که: البته صورت درست تلفظ این کلمه چنین است. کلماتی مانند مکالمه، مکاشفه، حسین و سکینه از این دسته‌اند؛ اما درباره بعضی دیگر از کلمات چنین مشکلی پیش نمی‌آید؛ پس باید شکل صحیح آن‌را بیان کرد، مثل جُمادی الاولی و جُمادی الثانیه و ...

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- معجم الفاظ غرر الحکم و درر الکلم، ص ۲۱۰
- ۲- معجم الفاظ غرر الحکم و درر الکلم، ص ۲۳۳
- ۳- بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۳۵۸

